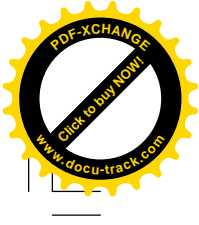
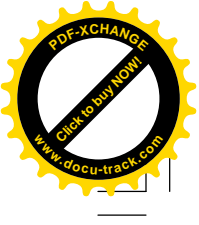

РОЗДІЛ IV

ЗГАДКИ ПРО АКТИ ТА ДОКУМЕНТИ
ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО
КНЯЗІВСТВА
XIII — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ
XIV СТОЛІТЬ У ТОГОЧАСНИХ І
ПІЗНІШИХ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ
ПАМ'ЯТКАХ

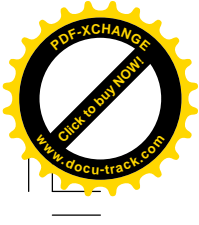
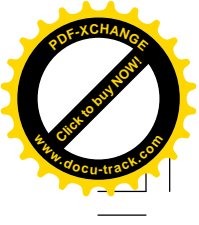

ВСТУПНІ УВАГИ

Для більш повного уявлення про репертуар документальних матеріалів Галицько-Волинського князівства необхідно також володіти інформацією про згадки актів і документів у тогочасних і пізніших писемних пам'ятках. Вони дійшли до нас найчастіше у формі коротких нотаток, цитат, реєстрів. Засвідчені згадки і як контекстуальні вказівки або лише натяки на існування можливих актів чи документів у зв'язку з їх пересиланням, підтвердженням, а ще частіше використанням у судах та інших державних інституціях. Згадують про давні галицько-волинські акти та документи люстрації, ранні архівні описи тощо.

Зміст публікованих згадок про акти та документи, що стосуються галицько-волинських земель, порівняно обмежений і у більшості випадків умовний. Багато з них нині не піддається реконструкції (звичайно, крім тих, для яких збереглися повні тексти). Ми часто не знаємо осіб-контрагентів, які виступають у документі, характеру трансакції, яку засвідчує згадка про документ, не кажучи про деталі, пов'язані, наприклад, із наданням, розмежуванням, даруванням або купівлею-продажем земель чи поселень (ніде у них не йдеться про обов'язки чи повинності сторін); не до кінця відомий зміст цілого ряду згадок із міжнародного листування. Не знаємо, наприклад, які „відповідні документи та угоди“ були укладені між Тевтонським Орденем і князями — предками князя Юрія Тройденовича, про котрі йдеться у листі князя з 1327 р. (I, № 9), або на чому (на яких документах) основувалися раніше союзи з цим орденом князів „Романа, Данила, Лева, Юрія та Андрія разом із найсвітлішими знатними панами, колись генеральними магістрами Пруссії“ („scilicet Romanus, Daniel, Leo, Georgius et Andreas cum excelle(n)tis simis p(ri)ncipibus dom(in)is olim Pru(s)si[a]e g(e)n(er)alibus magistris“) (I, № 10, див. також № 11). Ще умовнішими є ті згадки, які репрезентовані лише термінами на означення актів і докумен-

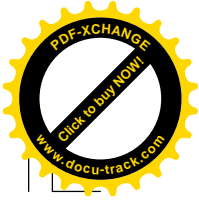
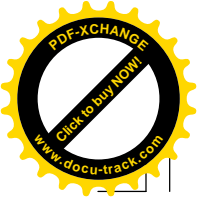
тів, наприклад, **лист, привілей** або **прохання, благання** та ін. (пор. Розділ II. Вступні уваги). Ширші відомості про сюжети згадок і можливих контрагентів дістаємо, хоч це трапляється дуже рідко, із супровідних документів або документів-відповідей, що характерне для папських послань, ще частіше з підтвердних документів королівських, старостинських та інших канцелярій, із актів обстеження і протоколів урядових комісій тощо. Але ці відомості, як відзначалось раніше, дуже приблизні. Проте, незалежно від ступеня повноти інформації, яку вони несуть, немає підстав досліджувати згадки під час вивчення загальної кількості актів і документів не зауважувати, а ще більше недооцінювати у процесі аналізу документальної спадщини Галицько-Волинського князівства. Потреба у виявленні та обліку цього **виду документів** більша ніж очевидна. Спроба пошуку і якнайповнішого виявлення згадок про актові та документальні пам'ятки вказаного періоду, їх систематизація та публікація, незалежно від різної повноти відображеного у них змісту, дипломатичних характеристик і рівня достовірності у контексті документів XIII і пізніших століть, у такому обсязі пропонується вперше.

* * *

Згадки про галицько-волинські документи, поряд із повними текстами актів і документів князівства, були відомі в XIX ст. Варто хоча б переглянути публікації писемних джерел ватиканських архівів, у контексті яких засвідчено згадки і натяки про надсилання папі листів князем Данилом та іншими князями. У 1246 р. папа Інокентій IV заявляє: ми охоче „відгукнулись на твої [князя Данила] прохання і доброзичливо вислухали твої просьби [...] Схилені твоїми благаннями, [що] й підтверджуємо сьогодняшнім листом“ („Tuis itaque supplicationibus inclinati [...] et nostra protectione suscipimus, et pr[a]esentis scripti patrocinio communitus“) (IV, № 1); або 1247 р.: „просив нас [князь Данило] з належною поштивістю у спеціальному листі і через недавно присланих із цією метою послів“ („sua misericordia illustravit per litteras speciales et nuntios“) (IV, № 6).

Прямі згадки про документи князя Лева містяться у підтвердних документах польського короля Казимира III. З них нині знаємо, що у князівських документах йшлося про даруван-

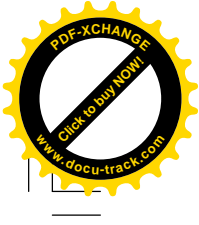

ня і купівлю-продаж князем земельних посілостей і сіл, які пізніше підтверджував і засвідчував король. Згадано „лист чи привілей, який він [власник-прохач] має від найяснішого володаря Русі Лева на села Розбір і Угерці“ („*litteras seu privilegium, quod habuit illustrissimi principis Leonis ducis Russiae super villas suas Rozborz et Uherce*“) (1358, IV, № 11); або: „лист, що адресований і виданий Ходкові [...] славетним володарем князем Левом на село Хлопчичі“ („*seu lit[ta]leram privilegiarem sibi et suis[t] successoribus legitimis a inclito principe duce Leone nostro predecessore clarissimo, super villam Chlopczyce dictam*“) (1360, IV, № 12); або ще згадка: „**АВЫХО**“ **ПОТВЕРДИАН КНЯЗА ЛЬВОВЫ ЛИСТЫ• И ИНЫХ СТАРЫХ КНЯЗИН ЛИСТЫ**“ (1361, IV, № 14).

Згадки про давні князівські акти чи документи такого характеру виявлено у підтвердженнях, що їх видала канцелярія короля Владислава II у XIV — на початку XV ст. (див.: 1389, IV, № 15; 1403, IV, № 18 та ін.), у документах старост Руської землі. Наприклад, староста Кракова, дідич міст Мельштина та Самбора Спитко згадує у своєму документі „село Яриловичі [...] з підтвердними актами й привілеями наших попередників, князів Руської землі“ („*rescriptis villam ipsius Iarilowicze [...] cum munimentis et privilegiis ducunt Terrae Russiae, praedecessorum postorum*“) (1392, IV, № 16); галицький і сьнятинський староста Петраш, правдоподібно, визнає границі села Васичина, спираючись на якийсь князівський документ: „**ОУ ТОЙ ГРАНИЦИ• ПОКОЛА ЕМУ• КНІЗЬ ЛЕВЪ ОУБЪХАЛЪ• И МЫ ЕМОУ ТОЛА ОУБЪХАЛИ• ПО ТА ЗНАМЕНА**“ (1401, IV, № 17) тощо.

Вже у XIX ст. у науковій літературі зроблено спроби дати оцінку окремим згадкам про князівські акти та документи. Це роблять А. Петрушевич, а згодом М. Грушевський, І. Линниченко та ін. В оцінці М. Грушевського всі відомі у другій половині XIX — на початку XX ст. згадки про акти та документи подаються у контексті загальних відомостей про галицькі документальні матеріали княжої доби, а до тих згадок, експонентом у яких виступає князь Лев (або Лев, син Данила), вчений ставиться з недовірою і не визнає їх. Вони, як і тексти документів (див. I і III розділи), писаних від імені того ж князя, вважаються фальсифікатами. Отже, таке трактування вже від самого початку прирікало відомі та невідомі згадки про галицько-волинські акти та документи на недооцінювання, відповідно, й подальше нехтування ними при використанні з науковою метою: „Розуміється,

не маючи в руках сих грамот [тобто грамот, про які маємо згадки], ані навіть ширше, поданого змісту їх,— пише М. Грушевський,— трудно судити про їх автентичність, але те, що можна сказати про них [...] говорить протів них, а не за них“¹. Під час аналізу одних із найраніших згадок, зокрема, трьох князівських документів, що відомі з підтвердних документів польського короля Казимира III 1360 і 1361 рр. (IV, № 12—14), М. Грушевський виходив з відомого засновку, який застосував для оцінки Левових актів і документів (див. Розділ III. Вступні уваги), а саме про „відсутнє дарування“ князями земель, а водночас і купування їх у Галичині. Він однозначно констатує: „[...] ми не маємо ніяких вказівок, аби в давній Русі була така практика, щоб князі потверджували [!] осібними грамотами контракти купна“².

Іншої думки дотримується І. Линниченко. Він припускає, що не всі відомі згадки про акти чи документи засвідчують автентичні документи, однак, якщо йдеться про розглядувані згадки документів, експонентом у яких виступає князь Лев, то не погоджується з М. Грушевським у тому, що явище надавання, купівлі-продажу нерухомостей, засвідчене у згадках, було відсутнє у Галицькій землі (за М. Грушевським, „ніяких слідів роздавання князями земель“ немає). Такі твердження І. Линниченко вважає безпідставними і як доказ наводить ряд опертих на джерела історичних фактів, що їх заперечують і відхиляють³.

* * *

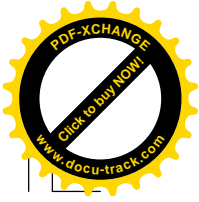
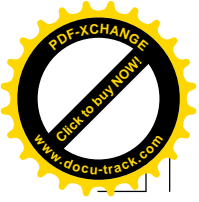
Наукова вартість і значення згадок про акти та документи, очевидно, не потребують спеціальних доказів. Під час їх виявлення і подальшого аналізу взято до уваги всі нині відомі, а також ті згадки про документи, які досі невідомі і вперше виявлені. До них, як відзначалося, відносимо тексти, в яких подано хоч найменші відомості про той чи інший акт або документ. Це може часто впливати навіть із ситуативного контексту джерела — носія згадки. У тих ситуаціях безпосередньо не вказано на документ чи будь-який писемний акт, хоч у його наяв-

¹ Грушевський М. Чи маємо автентичні грамоти...— Т. XLV.— С. 18.

² Там само.— С. 18—19.

³ Пор.: Линниченко І. А. Грамоты галицкого князя Льва...— С. 93—101 та ін.

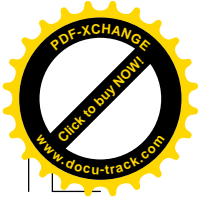
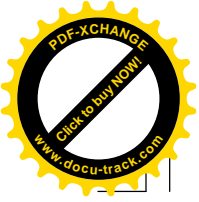

ності у минулому немає підстав сумніватись. Так, самбірський староста Сташко з Давидова встановлює межу між селами, яка була „и за князя Юрья• и за ины^х многихъ державецъ“ (1422, IV, № 23). У першій половині XIV ст. навряд чи встановлювалися границі земельних володінь без запису. Підтверджують це папські брєве, надіслані в Україну (див. далі), тощо.

Порівняно часте засвідчення згадок про давні галицько-волинські князівські документи у пізніших документальних матеріалах (а водночас і використання повних текстів документів) указує, крім того, на популярність цих документів у часи панування Речі Посполитої на території Галичини). Звичайно, йдеться про згадки як достовірних, так і недостовірних, пізніше сфабрикованих актів і документів. Останні також залишаються поза увагою. Інакше й не може бути. Наявність неавтентичних актів і документів віддзеркалює реальний стан справ щодо правових відносин у Галичині та на Волині і функціонування цих документальних пам'яток у XIV—XVIII ст. Щодо дипломатичної оцінки згадок, зокрема, що стосується достовірності, то сьогодні статистика така: 1) автентичні або ті, стосовно достовірності яких немає сумнівів (їх текст і тексти різних супровідних джерел не дають підстав не вірити у їх автентичність), репрезентовані 22 одиницями; 2) сумнівні стосовно своєї достовірності згадки або ті, автентичність яких можна трактувати двояко,— 20 одиниць; 3) неавтентичні — 74 одиниці. Як впливає з підрахунків, неавтентичних набагато більше. Проте така їх кількість зовсім не пов'язана з реальною кількістю фальсифікатів, а лише з повторюванням одних і тих же згадок в актах і документах протягом багатьох років*.

Серед указаних згадок на окрему увагу заслуговують ті згадки про акти та документи, про які не маємо жодних інших і докладніших відомостей. Вони сьогодні становлять єдину збережену інформацію про існування того чи іншого втраченого або досі не виявленого тексту акта чи документа. Під цим оглядом це, звичайно, виняткового значення писемний актовий матеріал. Крім того, виявлення згадок істотно доповнює загальний список актів і документів, що належать до XIII — першої половини XIV ст., а це у свою чергу не лише змінює погляд на кількісні характеристики загального репертуару документальних

* Пропонований поділ згадок, відповідно, їх статистика умовні.

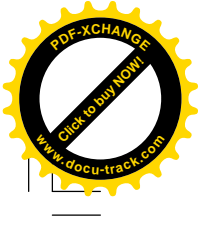

матеріалів указанного часу, але й відомості про сферу їх використання, поширення і функціонування у різних царинах суспільного життя як усередині князівства (особливо це стосується суспільно-економічних відносин і трансакцій навколо землі та інших нерухомостей), так і контактів тогочасних Галичини та Волині із закордоном. Наявність різних згадок про акти та документи певною мірою також зумовлює перегляд досі існуючих оцінок актів і документів у контексті українського середньовічного джерелознавства та архівознавства і діяльності канцелярій князівства як адміністративно-державних, так і культурних осередків країни. Виявлені згадки про акти та документи дають можливість децю по-іншому трактувати пізніші заходи щодо фальсифікації документів (пізнавальними стосовно цього є їх кількість і географія, принаймні щодо тих документів, які писалися від імені князя Лева — Лева, сина Данила, чи Лева, сина Юрія).

Нині, незважаючи на багато повторень, виявлено 116 згадок про акти та документи. І це, напевно, не всі випадки. Така кількість згадок досі не була відома, тим більше ніколи не вводилася в науковий обіг. При ретельному обстеженні навіть доступних документальних джерел як підстави для їх виявлення це число, за попередніми підрахунками, може збільшитися щонайменше на третину. Саме на основі текстів чи варіантів текстів (інколи значно перероблених) дізнаємося про існування досі невідомих 17 актів і документів (окремі з них повторюються), а також 199 відомих, бо збереглися їх повні тексти чи фрагменти текстів. Ураховуючи відносність такої статистики, яка повністю залежить від кількості виявлених фіксацій згадок в обстежуваних документальних матеріалах, найчастіше згадуються грамоти, писані від імені князя Лева, сина Данила. Грамота, видана для кафедрального собору Успіння у Крилосі, була чи не найпопулярнішою. Друге місце за кількістю засвідчень посідає грамота Миколаївській церкві у Львові та інші. Грамота, писана від імені князя Романа і княгині Анастасії, посідає третє місце за кількістю списків. Документи, зміст яких нині невідомий, як правило, згадані лише раз і в одному списку (пор. IV, № 9—12, 14, 16, 18, 20 та ін.).

У яких джерелах найчастіше подані згадки (та їх списки) про досліджувані акти та документи XIII — першої половини XIV ст.?

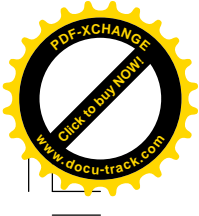
Список джерел із засвідченнями згадок про галицько-волинські акти та документи (достовірні й ті, які сьогодні прийнято відносити до пізніших підробок, що за змістом відповідають або можуть відповідати часу Галицько-Волинського князівства), порівняно значний і різноманітний у видовому та типологічному значеннях⁴.

Найчастіше згадувано ці акти та документи у **вступних протоколах** підтвердних документів (т. зв. трансумптах), що створювалися від імені королів у державних канцеляріях. Згадки засвідчені й у документах різних нижчих адміністративних інстанцій — старостинських і міських урядів. Вони фігурують також в ухвалах судів підсумкових актів державних комісій, протоколах їх обстежень, рішеннях ревізорів і люстраторів маєтностей. Виступають згадки у записах Коронної і Литовської метрик, не кажучи про актові книги гродських і земських судів. Поодинокі згадки містяться в офіційному листуванні духовних сановників, в актах візитацій парафій, а також в окремих діловодних реєстрах давніх відомчих архівів, інвентарях і описах. Непрямі згадки про князівські документи зафіксовані у канцелярських записах папського листування, т. зв. ватиканських табулях тощо. Відомості про це дають також посилання на рукописні джерела та літературу, що подана під кожним текстом публікованого акта чи документа; див. далі також рубрику „Експонент чи створювач акта або документа, у якому зафіксована згадка про давній галицько-волинський акт або документ“ (Табл. 2).

Отже, згадки про галицько-волинські акти та документи засвідчені у найрізноманітніших видах і типах рукописних документальних матеріалів. Утім, якщо до другої половини XVI ст. це були майже винятково документи, що виходили з державних інституцій, серед яких найчастіше траплялися королівські, князівські, старостинські та інші грамоти, то з другої половини

⁴ Для виявлення згадок про акти та документи бралися до уваги тільки документальні матеріали. Наративні пам'ятки середньовіччя не розглядалися (див. Розділ II книжки). Так само не використовувалися згадки, основані на документальних пам'ятках із творів таких авторів, як Я. Длугош, А. Бзовій, Т. Піравський, С. Окольський, М. Стрийковський, Й. Б. Зиморович, Ф. Сафонович, а також Л. Кишка, В. Татіщев та ін. Подані у їх творах акти та документи, як правило, перероблені й розмиті авторськими сюжетами. Для них характерне також уживання надуманих текстів або текстів, що належать до фольклорної творчості.

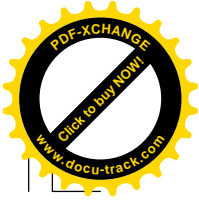
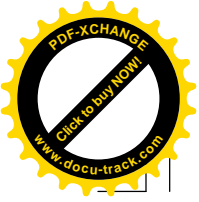
XVI і до середини XVIII ст. цей склад документів поступово змінюється, останніх стає щораз менше, а переважають майнові описи, акти комісій у майнових суперечках, люстрації, а також офіційне та приватне листування, нарешті, як відзначалось, їх вносять на свої сторінки різні діловодні та архівно-облікові реєстри й описи. У XVIII ст. лише раз у королівській грамоті знаходимо згадку про галицько-волинський документ, експонентом якого був князь (IV, № 96).

Водночас зауважено, що до 70—80-х рр. XVI ст. галицько-волинські князівські та інші акти та документи згадуються майже винятково для юридичних потреб. Згодом ці функції розширюються. Згадки про давньоукраїнські документи знаходимо у текстах, які здебільшого виходять за межі правових стосунків, використовуються у документах загального і громадсько-суспільного значення, а також в історіографічних працях. За всіх обставин згадки, як, зрештою, і досліджувані галицько-волинські акти та документи взагалі, фігурують у поточному житті краю протягом усіх п'яти століть після зникнення Галицько-Волинського князівства з політичної карти Європи.

Те, з якою увагою ставилася, наприклад, вища адміністрація Речі Посполитої, в тому числі польська королівська і литовська князівські канцелярії, до галицько-волинських грамот, які раніше видавалися від імені князів, ілюструє той факт, що їх упродовж 1352—1726 рр. постійно розглядувано, про них ставилось питання у державних установах різного рівня, а також на сеймах і сеймиках. Ці акти та документи згадують (і часто підтверджують) аж у 52 випадках 15 різних польських королів (багато прикладів) і литовський князь Олександр (IV, № 32) (див. Табл. 1). Найбільше цих згадок містять документи, що виходили з королівської канцелярії Сигізмунда II. Протягом 1549—1566 рр. цей король 17 разів підтверджує галицько-волинські князівські документи (у 1550, 1552, 1557, 1566 рр. припадало по два підтвердження, у 1549 і 1556 рр. — по три), трапляються випадки, що на один день (27 серпня 1549 р.) припадало аж три різні підтвердження документів (IV, № 39—41).

Подаємо загальну статистику згадок про давньоукраїнські князівські оригінальні або перекладені, автентичні чи сфабриковані пізніше акти та документи з галицько-волинських земель, що наведені у документах польських королів і литовського князя Олександра:

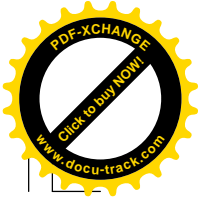
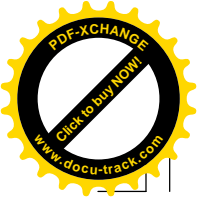
Таблиця 1

№	Канцелярії польських королів і литовських князів	Роки підтверджень актів і документів, у контексті яких уміщено згадки	Номери актів і документів із згадками у книжці
1	Казимир III	1352, 1354, 1358, 1360, 1361 (2)	№ 9, 10, 11, 12, 13, 14
2	Владислав II	1389, 1403, 1407, 1415, 1421 (2)	№ 15, 18, 19, 20, 21, 22
3	Казимир IV	1448 (2), 1458, 1469, 1470	№ 25, 26, 27, 28, 30
4	Ян Ольбрахт	1497	№ 31
5	Олександр — литовський князь	1498	№ 32
6	Олександр	1506	№ 34
7	Сигізмунд I	1509, 1524, 1535	№ 35, 36, 38
8	Сигізмунд II	1527, 1549 (3), 1550 (2), 1552, 1555, 1556 (3), 1557 (2), 1558, 1562, 1566 (2)	№ 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 61, 62
9	Стефан	1581, 1582, 1585	№ 65, 66, 69
10	Сигізмунд III	1601, 1606	№ 74, 76
11	Владислав IV	1642, 1648	№ 83, 85
12	Ян Казимир	1659, не раніше 1661 р.	№ 89, 90
13	Ян III	1691	№ 94
14	Август II	1726	№ 96

Подібно вміщують згадки про грамоти, писані від імені князів, галицький і снятинський староста Петраш у дарчій 1401 р. (IV, № 17), згаданий самбірський староста Сташко з Давидова у 1422 р. (IV, № 23), мечник Волинської землі Тимофій Висоцький 1608 р. (IV, № 77), львівський староста Станіслав Боніфацій Мнішек 1640 р. (IV, № 82) та ін.

Не спиняємось на переліку інших державних сановників, що виступають експонентами документів. До них належать також духовні особи різних рангів, див., наприклад, IV № 100—102 та ін., у яких згадуються писані від імені князів грамоти (див. далі). Можна ще назвати великого князя литовського, руського і жмудського Олександра (IV, № 32), інструкції послів на сейми та багато інших.

Трапляється чимало загадок про грамоти, писані від імені князя Лева або Лева, сина Данила, та інших князів-експонентів, зокрема, князя Романа, з архівних інвентарів і літератури, тексти-оригінали чи списки яких не вдалося виявити. Це грамота князя Русі Лева слугі Сенькові Татариничу на дворище Дібро-

ва (*Dąbrowa*) на Самбірщині (грамота мала б бути писана у Самборі, 1265); грамота князя Русі Лева слугам на маєтність Латинів (*Latinow?*) у Перемишльському повіті⁵; грамота князя Русі Лева для слуги Дем'яна на село Тинин (*Tinip*) у Перемишльській землі⁶. Відома також згадка про якийсь документ для села Кульчич з датою 1282 р. (див. III, № 8), який облятовано у 1765 р. родиною Кульчицьких у Перемишльському городському суді⁷; грамота з датою 1291 р. на село Нанчівку (пізніше Нанчівка-Воля)⁸. Серед джерел виявлені згадки про грамоту для міста Самбора (Старий Самбір)⁹; сіл Нікловичі (село лежить „бл. джерел р. Вишні“), Ляшковичі¹⁰; грамоту на село Покрова¹¹; якийсь документ для Луцької (?) єпископії 1319 р.¹² та інші¹³.

⁵ *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, litterarum, diplomatum, scriptorum et monumentorum quaecumque in Archivo Regi in arce Cracoviensi continentur confectum A[nno] D[omini] 1684 / Ed[itur] E. Rykaczewski.*— Paris, 1862.— P. 249.

⁶ *Hałeck i O. Z Jana Zamojskiego Inwentarza Archiwum Koronnego. Materiały do dziejów Rusi i Litwy w XV wieku // Archiwum Komisii historycznej PAU.*— Kraków, 1919.— T. XII.— S. 212 (в інвентарі s. 156).

⁷ ЦДІА України у Львові, ф. 856, оп. 1, спр. 126, арк. 127 зв.

⁸ [Коссак Е.] Короткий погляд на монастири и на монашество руске... // Шематизм провинції св. Спасителя чина св. Василя Великого в Галиції.— Во Львовѣ, 1867.— С. 187; *Strzetelska-Grynbergowa Z. Staromiejskie...*— S. 100; див. також: Поборовий реєстр Перемишльської землі, бл. 1640 р. // ЦДІА України у Львові, ф. 13, оп. 1, кн. 361 (?), с. 1483; *Budzyński Zd., Przyboś K. Rejestr poborowy Ziemi Przemyskiej z 1628 roku.*— Rzeszów, 1997.— S. 110.

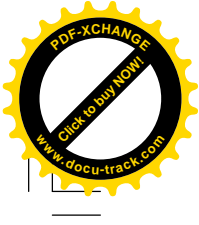
⁹ *S[iarczyński] F. Opisanie miasta Sambora...*— S. 24; *Strzetelska-Grynbergowa Z. Staromiejskie...*— S. 100. Певний натяк на існування у княжі часи в Старому Самборі кафедральної церкви є в акті про „Стан греко-католицької Перемишльської, Сяноцької і Самбірської дієцезії [...] 1761 р.“, в основу якого покладено текст витягу з генеральної візитації єпископа Онуфрія Шумлянського (Петрушевич. Сводная гал.-рус. летопись., ч. II, с. 232). Там само згадане село Волковичі, інакше Бусовиська (с. 232).

¹⁰ *Шараневич И. Исследование на поли отечественной географии и истории.*— Львов, 1869.— С. 86.

¹¹ *Susza J. Phoenix tertiatu redivivus albo starożytny chełmskiy Panny u Matki...*— *Zamostii*, 1644.— P. 52; за даними І. Шараневича,— „Покровка“ (Шараневич И. Исследование., с. 84).

¹² *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, litterarum, diplomatum, scriptorum et monumentorum...*— P. 249.

¹³ Див.: *Востоков А. Описание...*— С. 116; *Archiwum Państwowe w Krakowie, oddz. na Wawelu, zesp. Teki Sznajdera, N 903.* Якесь грамоти князя Лева виявив Б. Барвінський у колишньому Архіві городських і земських актів у бернардинському монастирі (Лукаць Р.-С. Могила князя Лева й лаврівський некрополь // *Лавра. Часопис монахів Студитського Уставу.*— Львів, 1999.— Ч. III.— С. 41), але сьогодні не відомо, про які документи йшлося і який їх зміст.

Що засвідчують виявлені згадки?

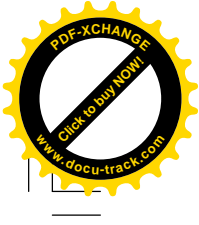
Поняття „згадка“, як особливий „документальний, дипломатичний вид“, свідчить про те, що маємо справу аж ніяк з неповним і часто неоднозначним щодо вираження змісту актом чи документом. Як правило, „згадка“ є залишковим явищем стосовно повного тексту акта чи документа. У зв'язку з цим смислове навантаження згадки, з одного боку, ніколи не є повною мірою доступне для дослідження, з другого — об'єктивно не підлягає однозначному сприйняттю та оцінці, бо прямі реалії для її пізнання, із цілком об'єктивних причин, обмежені. Виявлено також згадки, які вказують лише на те, що лише, правдоподібно, йдеться про якийсь акт чи документ, і не більше.

Тому багато згадок, тексти чи варіанти текстів яких збереглися, за своєю сутністю (і природою) можуть виконувати лише допоміжну роль для підтвердження чи заперечення існування актів або документів, а також явищ, які стосуються змісту. Про них напевно знаємо лише те, що вони є, а також, що репрезентують втрачені або підтверджують наявність раніше існуючих, а нині втрачених актів.

Загалом усі відомі нині згадки про акти та документи за змістом умовно можна поділити на дві групи: 1) згадки про акти та документи, які стосуються внутрішнього життя країни, і 2) згадки про акти та документи, що засвідчують зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні контакти князівства з іншими землями чи державами.

Перша група згадок про акти та документи у більшості випадків відображає заходи, пов'язані зі земельними володіннями — даруванням земель князями, купівлею-продажем, розмежуванням земель і обжилих маєтностей, заповіданням приватними особами нерухомого майна та ін. У деяких згадках засвідчено кілька заходів, наприклад, про право на заснування села, будівництво храму і встановлення меж земельних угідь тощо. Власне, досліджувані згадки, подібно до актів і документів, зміст текстів яких відомий, інформують про справи, пов'язані з володінням землею на правах власності. Коли поряд із виявленими згадками існують повні тексти (такі приклади відомі, пор. I, № 3 і IV, № 29; або III, № 8 і IV, № 48, 112; або III, № 9 і IV № 53, 90, 97 та ін.), згадки скорочено повторюють їх зміст, і на основі текстів актів і документів зміст згадок повністю відтворюється.

В інших випадках, як мовилось, розкриття змісту (навіть при наявності певних супровідних джерел) обмежене або зовсім неможливе. Втім, з-поміж згадок, як відзначалося, виняткове значення мають ті, зміст яких інформує про акти чи документи, пов'язані з невідомими земельними трансакціями, заснуванням осель, будівництвом храмів тощо. Тільки завдяки їм ми про це маємо можливість нині дізнатись. Серед виявлених матеріалів найпоширенішими, однак, є згадки, які інформують про:

дарування землі та інших угідь, а також осель (IV, № 9—12, 14—15, 18—22, 25—28, 34, 36—37, 39—50, 54, 56—57, 59, 62, 65, 74, 77, 82, 85, 87, 89—90, 94—96, 104 та ін.);

встановлення меж сіл і земельних маєтностей „поколя ємі•кнѣзъ Левъ оубѣхалъ“ (IV, № 17); або як було „за князя Юрья•и за нны^х многы^х державець“ (IV, № 23), згідно з „дарчими привілеями Лева та інших князів“ („vigore privilegiorum donationis Leonis et aliorum ducunt“) (IV, № 35, 79 та ін.);

купівлю осель разом з належними до них земельними угіддями (IV, № 13);

заповідання спадкового маєтку, наданого „князем Левом“ (IV, № 33);

суперечки за право власності та зверхність над нерухомим майном і маєтностями, під час яких фігурують князівські або писані від імені князів акти чи документи (IV, № 71—72, 98);

встановлення мита (IV, № 51);

пред'явлення князівських актів і документів судовим чинникам, перевірку і оцінку їх дипломатичної вартості (IV, № 24, 29, 57—60, 63);

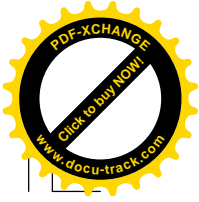
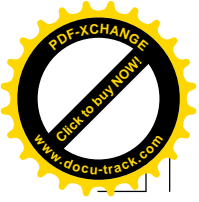
втрачені „листи та привілеї, що писані руською мовою і видані колись пресвітлої пам'яті володарями Русі“ (IV, № 64);

призначення комісій для визнання князівських документів дійсними (IV, № 65—66, 99);

підтвердження документів, „наданих покійними попередниками нашими, королями та князями“ (IV, № 31—32, 52, 55);

спеціальні записи князівських документів у судово-адміністративні книги Руського воєводства (IV, № 80, 91, 112);

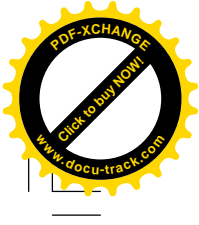
складання князівських документів у дипозитарії (IV, № 81); князівські документи у переліках різних документів (IV, № 69).

Поданий список засвідчує найбільш поширену тематику, пов'язану зі згадками.

Друга група згадок про акти та документи Галицько-Волинського князівства стосується зовнішніх зв'язків князівських дворів і князівства із західними країнами, Кримом. На противагу документам, які дійшли до нас в оригіналах або реконструйовані з літописів і літописців (I, № 4, 11–14; II, № 4, 12, 25–26, 29–30, 32, 54 та ін.), вони засвідчують, насамперед, контакти з римською курією. Їх зміст відображений у папських бреве, що надсилались курією з Ліона князеві Данилу Романовичу, а у двох випадках — ще братові, князю Василькові і синові Данила (правдоподібно, князеві Леву) у 40-х рр. XIII ст. Одна згадка стосується контактів з Литовським князівством (люди з Литви за князя Лева поселялись у Галичині), друга — караїмів і їхнього ймовірного запрошення князем Данилом переїхати з Криму в Галич.

У згадках, що стосуються контактів з папою Інокентієм IV, поінформовано про прохання князя Данила Романовича прийняти Галицько-Волинське королівство під зверхність римського престолу (IV, № 1), про відрядження на Русь, згідно з побажаннями князя Русі Данила, ченців-проповідників (домініканців) Олексія з Богемії та його товариша (IV, № 2–3), про згоду папи на дотримання єпископами і священиками України-Русі традиційних релігійних обрядів (IV, № 4). Із цих бреве дізнаємось також про задоволення прохань галицько-волинських князів, повернення незаконно забраних у них спадкових володінь (IV, № 5), про надсилання „спеціального листа“ князем Данилом Романовичем і доручення у зв'язку з цим папському легатові для Русі Альберту закликати вище духовенство і руських вельмож до єднання з римською церквою (IV, № 6). Окрему сторінку становить інформація про виконання „прохань“ галицько-волинських князів щодо охорони та заступництва папою перед ворожими втручаннями в їхні володіння (IV, № 7), про дозвіл „найяснішим королю Данилові і Василькові — королю Лодомерії, братові його і

синові Даниловому“ заборонити хрестоносцям та іншим чужинцям набувати володіння на Русі (IV, № 8).

До цього типу згадок належать сюжети з церковного життя, під час розгляду яких покликаються на листи-грамоти, котрі мали виходити з князівських канцелярій, наприклад, про незаконне передавання „дітей священників у підданство“, що порушує традицію прав і привілеїв, у тому числі „князя Русі Володимира, короля Галичини Данила, його сина Лева“ (IV, № 100), або про захоплення ченцями-василіянами кафедри й основного храму Успіння у Крилосі, незважаючи на те, що вона ще „руським князем Левом“ була передана світському кліру (IV, № 101). Очевидно, мається на увазі один із варіантів грамоти для кафедрального собору Успіння у Крилосі (III, № 18).

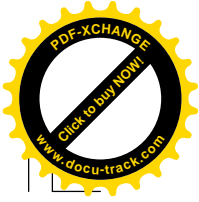
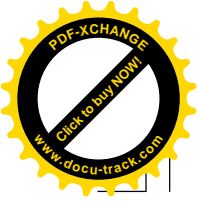
Збереглися згадки про документи князів Романа, Данила, Лева, Юрія та Андрія у документах Юрія Тройденовича, що адресувалися магістрам Тевтонського Ордену (див. I, № 9–11).

* * *

Якою є будова досліджуваних згадок про галицько-волинські акти та документи XIII — першої половини XIV ст. у контексті тогочасних і пізніших документальних матеріалів? Якими є способи їх вираження і характер оформлення?

Варто окремо наголосити, що форма подання згадок (і їх списків) про акти та документи, відповідно, й спосіб їх вираження, неоднакові. Будова тексту згадок залежить здебільшого не лише від обсягу змісту, який виражає їх текст, але й від типу документальних матеріалів, у яких вони вміщені. Вироблених формулярників для згадок як виду документальних пам'яток, у тому числі давніх галицько-волинських, немає. У королівських трансумптах згадка може подаватись як коротке повідомлення про документ, найчастіше інформація про його наявність, рідше, як порівняно розлоге звідомлення про нього у формі анотації. Остання часто містить, окрім прямого оголошення про документ як явище, також ім'я експонента, інформацію про конкретний об'єкт (предмет), а подекуди й оцінку поданого на розгляд документа. Водночас у ній можуть пропонуватись визначення виду князівського документа, який підтверджується, його мова, заходи, пов'язані з перекладами або транслітерацією дав-

ньоукраїнського тексту. Особлива роль у вивченні і пізнанні цієї інформації належить **вступним протоколам** королівських і старостинських документів. Іншими, хоч і скупішими на відомості про князівські документи, є згадки в актах державних комісій — у них зафіксовані переважно тільки ім'я експонента і об'єкт трансакції — надання, продаж чи заповідання; ще іншими щодо форми і викладу змісту вони виступають у вступних або прикінцевих канцелярських записах актів і документів у книгах судово-адміністративних установ, метриках, наприклад, під час облятування текстів актів і документів або у листуванні тощо. Там вони дуже різні щодо обсягу інформації.

Виходячи зі змісту та структури, виявлені згадки умовно можна поділити на:

згадки, що засвідчені у формі поодиноких слів чи словосполучень (у деяких випадках тільки термінів на означення акта чи документа) із дуже обмеженими відомостями про сам акт або документ, зміст якого покладено в основу цієї згадки. Ширші відомості про нього ґрунтуються лише на ситуативному контексті самих документальних матеріалів, у яких виявлено та з яких походять згадки, а якщо це стосується листування, то й відповідей князівських респондентів;

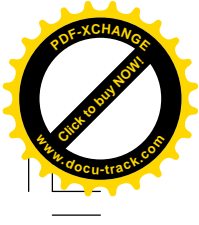
згадки, подані у формі „розширеної анотації“ з показом змісту акта чи документа, у котрій, крім свідчення про документ, ім'я експонента, назви об'єкта, про який мовиться, часто входить ще оцінка (інколи навіть деталізована) внутрішніх і зовнішніх ознак протографа.

Перша група згадок порівняно невелика і представлена небагатьма прикладами:

1246 р., травня 3. Ліон.— Папа Інокентій IV охоче відгукується на прохання князя Данила і, „доброзичливо вислухавши його [Данила] просьби [...] схильний до його благань“ („*votis tuis libenter annuimus, et petitiones tuas [...] Tuis itaque supplicationibus inclinati*“), приймає Королівство під свою зверхність (IV, № 1)¹⁴.

¹⁴ Про те, що у папських бреве йшлося про надсилання князями листів-звернень, які інтерпретуються у них як „прохання“, „просьби“, „благання“ (аналогічно, IV, № 2—8), немає підстав сумніватись. Навряд чи такі поважні справи, про які йдеться у цих папських документах, могли передаватись князями усно через послів або з допомогою протокольних записів (див. Розділ II. Вступні уваги). Тим більше, якщо йдеться про іншомовне середовище, куди вони потрапляли. Непрямим свідченням і підтвердженням цього є тогочасне послання папи Інокентія IV

1392 р., грудня 7. Самбір.— Воевода і староста Кракова, дідич міст Мельштина та Самбора Спитко укладає угоду з Сеньком Дяком, згідно з якою обмінює село Яриловичі „з підтвердними актами й привілеями наших попередників, князів Руської землі“ („*cum munimentis et privilegiis ducum Terrae Russiae, praedecessorum nostrorum*“) на монастир Созань (IV, № 16).

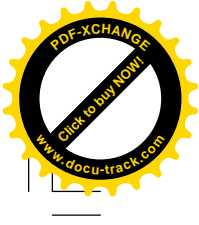
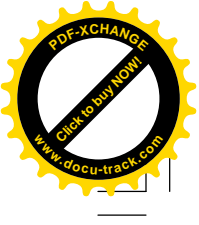
1497 р., травня 11. Перемишль.— Польський король Ян Ольбрахт на прохання перемишльських райців підтверджує права та привілеї, надані „покійними попередниками нашими, королями й князями“ („*quae(n)que ipsorum iura et privilegia per olim antecessores nostros, reges et principes*“) містові Перемишлю (IV, № 31).

1585 р., грудня 16. Луцьк.— Із зізнань королівського коморника Миколи Рокицького про пограбовані речі ризниці соборної церкви святого Івана в Луцьку, серед яких мали зберігатися „привилеї на церковъ мѣрованію святоє Катерини • привилеї на церковъ мѣрованію святоє Іакова • привилеї на Полонію • Шлешѣ • Устровокъ • привилеї на Теремное • привилеї на Рожисча • привилеї на замокъ на Жабче и приселки • привилеї на Вдирады • привилеї на Теґньки и Бѣмерты • привилеї на Счелепіи • привилеї на Дорогоста Старые • привилеї на Медковъ • привилеї на Хрылево • привилеї на Ставокъ по мелницю • привилеї на имѣта подвѣстроскне • привилеї на Колчинъ • привилеї на село Ключи“ (IV, № 70).

Цей перелік можна продовжити. Люстратори Любачівського староства Белзької землі у 1564—1565 рр. констатують, що дідичі Літинські на свої спадкові села Літиню, Тинів і Селище, що у Дрогобицькому повіті, „здавна мають дані від князів привілеї і підтверджені славної пам'яті польськими королями“ („*taquae privilegiae z dawna od kxiązǫw nadane u przez sławnei pamieci krolie polskie potwerdzone*“) (IV, № 55); у листі з 1766 р., скерованому вищим духовенством Львівського єпископства королю Станіславу Августу, мовиться також про якісь „документи

папському легату пруському, лівонському та естонському архієпископу Альбертові, в якому мовиться, що „наш найдорожчий у Христі син Данило, найясніший король Русі [...] просив нас [йдеться насамперед про захист перед монголо-татарською навалою] з належною поштивістю у спеціальному листі [„*per litteras speciales*“] і через недавно присланих з цією метою послів“ (1247 р., вересня 7, Ліон, IV, № 6). У зв'язку з цим не до кінця переконливі твердження деяких науковців про те, що папська курія надумувала контакти з князями, апріорно розсилала бреше та булли на Русь, подаючи різну фактологію як доконаний чин, намагаючись таким способом впливати на політику князівства, хоч з боку князівських дворів не робилось щодо цього ніяких заходів.

руських князів і польських королів“ („fundusze xiązqt Ruskich y królów Polskich“*) (IV, № 102) та ін.

Друга група загадок репрезентована значно більшою кількістю прикладів. Вони містять, як відзначалось раніше, ширшу інформацію про відомі та невідомі нині акти та документи, а також подають невідомі з інших джерел їх характеристики.

Поширеними у цій групі є загадки, у яких констатується факт наявності одного чи двох актів або документів, із засвідченням їх експонентів і об'єкта трансакції:

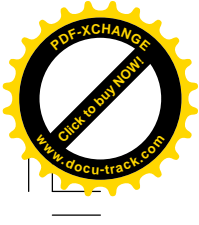
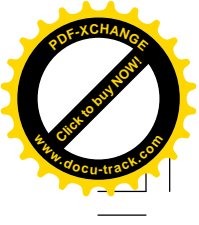
1358 р., серпня 31. Пришів.— Польський король Казимир III підтверджує Яцькові „лист чи привілей, який він має від найяснішого володаря Русі Лева на села Розбір і Угерці“ („imprensa litteras seu privilegium, quod habuit illustrissimi principis Leonis ducis Russiae super villas suas Rozbor et Uherce“) (IV, № 11);

1403 р., жовтня 11. Медика.— Польський король Владислав II на прохання діди́ча Іванка Капли́ча і його братів „показав і пред'явив нам документ щасливої пам'яті князя Лева, нашого попередника [...] на згаданий спадковий маєток, тобто на село Нагірці“ („terrigena noster fidelis dilectus, iura ducis Leonis felicis memoriae r[a]jedecessoris nostri coram nobis demonstravit et produxit [...] super dicta bona hereditaria videlicet pr[a]efatam villam Nahorcze“) (IV, № 18).

1632 р., червня 30. Львів.— Шляхетні Федорія Пузинянка та Василь Літинський, опікуни малолітньої дівчини Анни, вносять опротестування з приводу грабунку депозитарія майна батька підопічної, покійного Адама Літинського, серед цінностей якого були „старовинні привілеї від руських князів, тобто від Данила і Лева“ („Przywileie starozytne od xiązqt ruskich to iest Danila y Leona“) (IV, № 81).

1764 р. вересня 12. Варшава.— Єпископи Феліціян Володкович, Ясон Смогоржевський, Лев Шептицький і Антоній Млодовський звертаються зі спеціальним листом до Священної Конгрегації

* Зауважимо, що у записах терміни на означення загадок про акти та документи не в усіх випадках чітко диференційовані. Трапляються, наприклад, такі пари: „litteram sive privilegium“, „foundationem seu privilegium“, „funduszy alias dokumenty“ та ін. Двояке вживання у загадках термінів (відповідно таке трапляється і в повних текстах актів і документів) спостерігається упродовж усього середньовіччя. Ця невідповідність у визначенні термінології виходила з не до кінця устійнених характеристик видового складу актів і документів, що побутувала серед писарських служб і в середньовічній дипломатичі взагалі.

Пропаганди Віри в Римі у справі незаконного дозволу польських властей передавати „дітей священників у підданство“, що порушує традиції церковного права „за привілеями спадкових князів Русі Володимира, короля Галичини Данила і його сина Лева“ („*privilegiis haereditatorum Russiae ducum Wlodimiri, Danielis Haliciae regis et Leonis filiis eius*“) (IV, № 100).

За формальними ознаками туди можна віднести також ті згадки, у яких вказано на низку актів і документів, що належали не одному, а кільком експонентам, проте тільки один із них названий поіменно:

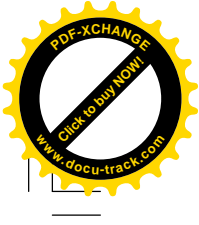
1509 р., серпня 25. Перемишль.— Польський король Сигізмунд I, „згідно з дарчими привілеями Лева та інших князів, королів Польщі — наших предків“ („*vigore privilegiorum donationis Leonis et aliorum ducum, regum Poloniae — praedecessorum nostrorum*“), і зізнань членів призначеної комісії розмежовує поля і луги у Перемишлі, а також встановлює право власності, яке викликає суперечку (IV, № 35).

Згадки цієї групи, як відзначалося, репрезентують ширшу інформацію про відомі й невідомі нині акти та документи, а також подають незнані з інших джерел їх зовнішні характеристики. З них дізнаємось, що деякі з представлених оригіналів, наприклад, скріплялись печатками та ін., про які у текстах князівських документів мовиться або ні.

1470 р., січня 3. Перемишль.— Лавничий суд міста Перемишля знайомиться і записує поданий „руський лист чи привілей князя Лева з підвішеною на шовковому шнурку печаткою з простого воску, на якій знак у вигляді зуба“ („*cu(m) l(itte)ra Ruthenicali sive p(ri)vilégio ducis Leonis cu(m) sigillo subappenso in cordula sericea cera simplici, in ea sig(nu)m ad mod(um) dent(is)*“) (IV, № 29); з листа дізнаємось про продаж Іванові вїтївства у місті Перемишлі та кам'яної церкви св. Миколи.

1549 р., серпня 27. Краків.— Польський король Сигізмунд II поновлює і підтверджує пред'явлений „лист на пергаменті найяснішого володаря і князя руських земель Лева“ („*lit[t]erae pergamenteneae inferius descriptae illustris principis olim Leonis ducis Terrar(um) Rusiae*“), який був „скріплений його вислою печаткою на шовковому шнурі й написаний мовою, яку по-руськи називають „рамота“ (IV, № 39).

Після 1685 р.— В акті розмежування земель сіл Страшевичі і Тарановичі згадано „давній привілей, писаний на пергаменті руським письмом, князя Русі Лева, сина короля Данила, який через стародавність не могли прочитати, насправді виданий у Львові 8 жовтня 6800 року від створення світу“ („*commonstravit privilegium in vetera tum in pargameno rutheno idiomate scriptum principis Russiae Leonis filii regis Danielis, quod perlexi ob vetustatem non poterant, de actu et data illius Leopoli die Octava Mensis Octobris, anno a creatione mundi sex millium octigentorum*“). Крім того, відомо, що цей же привілей не мав князівського підпису (!) і засвідчувався „старовинною печаткою“ (IV, № 92). Цього типу згадки містять ще й іншу інформацію.

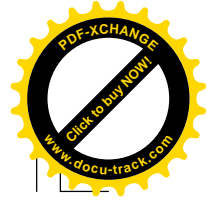
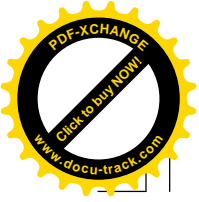
* * *

Привертає увагу також хронологія досліджуваних згадок. Незважаючи на те, що всі згадки відображають княжу добу, яка здебільшого пов'язана та залежить від часу написання документальних матеріалів, у яких виявлені і звідки взяті згадки. Деякі з них датуються приблизно. Загалом поява досліджуваних згадок не обмежена якимось одним чи двома століттями. Часовий діапазон, упродовж якого виступають згадки про акти та документи, охоплює XIII—XVIII ст. Одна зі згадок фіксується лише першими десятиліттями XIX ст.

Водночас виявлені згадки, хронологія яких близька до реального змісту. Йдеться, наприклад, про згадки, що походять із відповідей точно датованих папських бреве. Зауважимо, що згадки, які з'явилися, принаймні у XIII—XVI ст., мають виняткову цінність, бо у більшості випадків фіксують невідомі досі акти та документи. Найбільше згадок припадає на XVI ст. У XVII ст. і пізніше з'являються здебільшого повторення з попередніх століть.

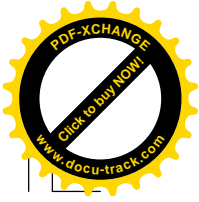
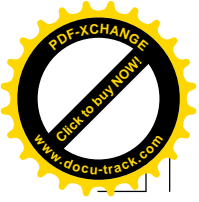
Подаємо хронологію засвідчень відомих згадок про галицько-волинські акти та документи XIII — першої половини XIV ст. у тогочасних і пізніших джерелах, а також експонентів та створювачів, які їх використовують у своїх документальних матеріалах.

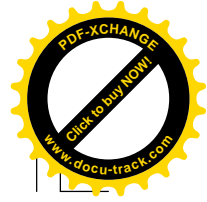
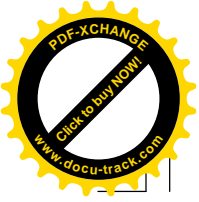
Таблиця 2

Століття	Експонент чи створювач акта або документа, у якому зафіксована згадка про давній галицько-волинський акт або документ	Кількість згадок на століття	Кількість актів і документів, у яких згадані акти та документи, писані від імені галицько-волинських князів
1	2	3	4
XIII ст.	Папа Інокентій IV	8	№ 1—8
Усього за століття	—	8	—
XIV ст.	Польський король Казимир III	6	№ 9—14
	Польський король Владислав II Воевода і староста Кракова, дідич міст Мельштина та Самбора Спитко	1	№ 15
		1	№ 16
Усього за століття	—	8	—
XV ст.	Галицький і снятинський староста Петраш	1	№ 17
	Польський король Владислав II Самбірський староста Сташко з Давидова	5	№ 18—22
	Сяноцький городський суд	1	№ 23
	Польський король Казимир IV Перемишльський лавничий суд	1	№ 24
	Польський король Ян Ольбрахт	5	№ 25—28, 30
	Великий князь литовський, руський і жмудський Олександр	1	№ 29
		1	№ 31
Усього за століття	—	16	№ 32
XVI ст.	Дідич із Кульчич Сидір Стрільбицький	1	№ 33
	Польський король Олександр	1	№ 34
	Польський король Сигізмунд I	3	№ 35, 36, 38
	Польський король Сигізмунд II	15	№ 37, 39—44, 46— 53
	Перемишльський городський суд	2	61—62
	Перемишльський єпископ Антоній Радиловський	1	№ 44
	Люстратори Любачівського староства	1	№ 55
	Ревізори документів Руського воеводства	5	№ 56—60
	Комісія коронного сейму в Любліні	1	№ 63
	Андрій з Оброшина від імені єпископа Гедеона Балабана	1	№ 64
	Польський король Стефан	3	№ 65—66, 69
	Королівська окрема комісія	3	№ 67, 71—72

Продовження Таблиці 2

1	2	3	4
	Перемишльський земський суд	1	№ 68
	Королівський коморник Микола Рокицький	1	№ 70
	Невідома особа. Перелік документальних матеріалів львівської вірменської громади	1	№ 73
Усього за століття	—	40	—
XVII ст.	Польський король Сигізмунд III	1	№ 74
	Перемишльська старостинська комісія	1	№ 75
	Люблінський коронний трибунал	1	№ 76
	Мечник Волинської землі Тимофій Висоцький	1	№ 77
	Королівська окрема комісія	1	№ 78
	Перемишльський комісарський суд	1	№ 79
	Перемишльський гродський суд	1	№ 80
	Львівський гродський суд	1	№ 81
	Львівський староста Станіслав Мнішек	1	№ 84
	Польський король Владислав IV	2	№ 82
	Львівський старостинський суд	2	№ 83, 85
	Королівський комісарський суд	1	№ 86—87
	Перемишльський третейський суд	2	№ 88
	Польський король Ян Казимир	2	№ 89—90
	Прохання шляхетного Йоана Нарольського	1	№ 91
	Запис з акта розмежування земель у книги Перемишльського гродського суду	1	№ 92
	Інструкція послам руських земель на Гродненський сеймик	1	№ 93
Польський король Ян III	1	№ 94	
Невідома особа. Опис маєтностей церкви св. Миколи у Львові	1	№ 95	
Усього за століття	—	23	—
XVIII ст.	Польський король Август II	1	№ 96
	Інструкція послам на Вишнянський сеймик	1	№ 97
	Митрополит греко-католицької єпархії Лев Кишка	1	№ 98
	Перемишльська комісія	1	№ 99
	Греко-католицькі єпископи Священній Конгрегації Пропаганди Віри в Римі	1	№ 100
	Львівський єпископ Лев Шептицький	1	№ 101

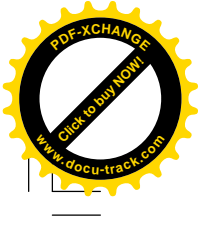
Закінчення Таблиці 2

1	2	3	4
XVIII ст.	Невідома особа з кіл вищого духовенства Львівського єпископства	1	№ 102
	Візитатор церков і маєностей Перемишльського єпископства	1	№ 103
	Київський магістрат	1	№ 104
	Духовний суд Львівського єпископства	1	№ 105
	Перемишльська греко-католицька консисторія	1	№ 106
	Галицький земський суд	1	№ 107
	Спеціальний цісарсько-королівський змішаний суд Галичини і Лодомерії	1	№ 108
	Державна комісія для розгляду майнових справ м. Львова	1	№ 109
	Львівський єпископ Петро Білянський	1	№ 110
	Перемишльська магістратська комісія	1	№ 111
	Київський гродський суд у Житомирі	2	№ 112—113
	Невідома особа. Інформація про дарчі документи церкви св. Миколи у Львові	1	№ 114
	Невідома особа. Нарис про стан української церкви та її ієрархів	1	№ 115
Караїмська Хроніка	1	№ 116	
Усього за століття	—	21	—
Усіх разом	—	116	—

Отже, за попередніми даними, розподіл засвідчень згадок за століттями такий: XIII ст.— 8 згадок; XIV ст.— 8; XV ст.— 16; XVI ст.— 40; XVII ст.— 23; XVIII ст.— 21; усіх— 116. Найбільше згадок виявлено у документальних матеріалах XVI ст.

Чи список згадок може вичерпуватися 116 позиціями? Ні! Їх набагато більше. Згадки про акти та документи потребують подальшого виявлення. Свідченням цього є численні відомості про Галичину, Волинь і Русь у документах (нами попередньо виявлено понад 100 актів і документів XIII — першої половини XIV ст.), що виходили з угорської і чеської королівських, краківської князівської (XIII ст.) та інших канцелярій, міст Ганзи, центрів Тевтонського Ордену, у текстах яких є окремі згадки про давньоукраїнські документи*, або така інформація про передання у

* Див. публікації: Умовні скорочення. 4. Друковані джерела та література. Словники.

тимчасове користування єпископом Г. Балабаном римо-католицькому єпископові Д. Соліковському у Львові цілого „скарбу“ грамот князя Лева, яких він ніколи не повернув Г. Балабанові. Відомо, що з приводу захоплення львівським латинським капітулом „листів і привілеїв, писаних руською мовою, виданих колись пресвітлої пам'яті володарями Русі, на [володіння] селом Вістова“, тривалий час точився процес (IV, № 64, 107).

Багато актів і документів, а також згадок про документальні матеріали з князівських часів, нині втрачено назавжди.

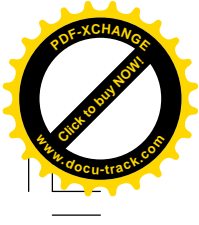
Втрати актів і документів середньовіччя викликані різними причинами, насамперед не завжди правильним ставленням до них охоронців, нерозумінням їх вартості та недооцінкою значення. Вони часто нищились і самі по собі, внаслідок невідповідних умов зберігання, вологості. Сприяли тому такі обставини, як переважальна для різних часів дерев'яна забудова Русі, що часто було підставою для нищення пергаменту, пізніше паперу. З листами приватного характеру нерідко поводились як з предметами одноразового використання. Після їх прочитання про них забували, розкидали або й дерли і нищили. Пізнавальним підцим оглядом є запис в одній канонічній пам'ятці: „**НЕСТЬ ЛИ ВЪ ТОМЪ ГРЕХА• АЩЕ ПО ГРАМОТАМЪ ХОДИТИ НОГАМИ• АЖЕ КТО ИЗРЕЗАВЪ ПОМЕЧЕТЬ• А СЛОВА БУДУТЬ ЗНАТИ**“¹⁵.

На стан збереження документів та архівів узагалі негативно впливали часті переходи влади у Галицько-Волинському князівстві. За 150 років існування князівства у Галичі влада змінювалась близько 20 разів, у Володимирі — вісім (не враховуючи різних володарів, які панували епізодично, окупантських властей чи бояр-самозванців). Змінювались князь, адміністрація і один з її виконавчих органів — канцелярія, а з ними часто і ставлення до документів попередників. Велике лихоліття пам'яткам писемності принесли золотоординська навала, інші чужоземні напади і подальші поневолення.

Тривіальною причиною нищення писемних пам'яток середньовіччя були пожежі. Знаємо, що протягом XIII ст. Володимир згорів дощенту тричі, Галич — двічі. Горіли Белз, Кам'янець, Берестя, Холм, Дорогичин, Кременець. Так, правдоподібно, сталося з архівними матеріалами, в тому числі давньоруськими, 1381 р. у

¹⁵ Вопросы Кирика, Саввы и Илли с ответами Нифонта, епископа новгородского и других иерархических лиц // Русская историческая библиотека. Т. VI: Памятники древнерусского канонического права. Ч. 1: Памятники XI—XV вв.— Санкт-Петербург, 1908.— Изд. 2.— Стб. 40.

Львові, коли пожежа охопила ціле місто¹⁶. Така ж ситуація повторювалася у XV—XVIII ст.¹⁷, передусім, під час шведської окупації Львова у 1704 р. Інший князівський центр з давніми українськими традиціями — Перемишль, був пограбований і спалений „кримчаками“ та волохами у 1498 р., а згодом унаслідок різних інших ворожих нападів ще 1502, 1524, 1575 рр.¹⁸ А скільки не відомо сьогодні фактів, коли давні документи пропадали по одному і масово, цілими архівами. У пізньому середньовіччі пожежі нищать архіви Жидачева (1645 та інших років)¹⁹, Галича (1648 р. та ін.)²⁰, Буська (1648, 1655, 1722 рр.)²¹. Сільська Україна вигорала майже повністю кожну чверть віку.

Усі опрацьовані згадки, як відзначалось, є частиною загально-го складу актів і документів за різні роки та століття, писаних українською, латинською, польською та італійською мовами. У розділі вони подані відповідно до хронології документальних матеріалів, що їх включають, без окремого зазначення дипломатичної вартості (виняток можуть становити лише деякі, див. IV, № 19, 26, 30, 32—33). Водночас ці акти та документи зі згадками не супроводжує коментар, як це є у документах I—III розділів книжки, іншомовні тексти перекладено українською літературною мовою. Після текстів указано місце зберігання рукопису-оригіналу та всіх можливих його списків, часто з інформацією про публікацію акта чи документа. У випадку, якщо не виявлено рукопису, а відома тільки його публікація, текст подано за відповідним умовним скороченням цієї публікації. Тексти згадок про галицько-волинські документи у книжці окремо не виділяються з допомогою шрифтів чи інших позначень.

* * *

¹⁶ ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 1, арк. 9 (запис 38).

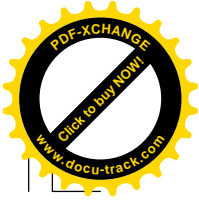
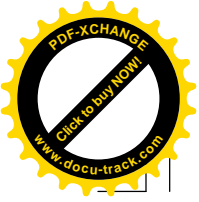
¹⁷ Там само.— Спр. 41, арк. 2—6.

¹⁸ Zieliński L. Wędrówki po Galicyi. Рукопис: ЛНБ НАН України, від. рук., ф. 141 (О. Чоловський), спр. 201, арк. 41.

¹⁹ AGZ.— Lwów, 1911.— Т. XXI.— S. 68; ЦДІА України у Львові, ф. 7, оп. 1, кн. 41, арк. 848, 1136—1137, 1173, 1250, 1259, 1263, 1278, 1285, 1361, 1395; кн. 42, арк. 17, 23—24, 67, 83, 96, 150, 197, 537, 756, 823; кн. 43, арк. 73.

²⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 5, оп. 1, кн. 197, арк. 866, 1178; кн. 202, арк. 2440—2441.

²¹ Там само.— Ф. 1, оп. 1, кн. 435, арк. 516; Dąbrowski P. Z Przeszłości ksiąg grodzkich i ziemskich buskich // Kwartalnik Historyczny.— Lwów, 1915.— Т. 29, cz. 4.— S. 3—4; див. також: Купчинський О. А. Втрачені пергаментні грамоти міст і сіл Галичини XVI — першої половини XIX ст. // Бібліотекознавство та бібліографія.— К., 1982.— С. 72—73.

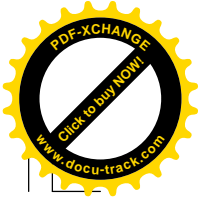
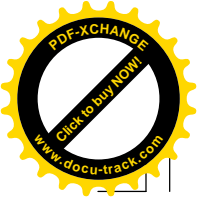

Підсумовуючи сказане, треба відзначити, що публіковані у контексті тогочасних і пізніших документальних матеріалів згадки про акти та документи XIII — першої половини XIV ст. — важлива складова частина репертуару (незважаючи на те, що в основі багатьох лежать неавтентичні протографи) документальної спадщини Галицько-Волинського князівства. Вони неоднакові за походженням, створювались і вносились не в один час до різних тогочасних або пізніших документальних матеріалів, експонентами чи створювачами яких виступають високі посадові особи і звичайні писарі, що обслуговували зацікавлених осіб та установи. Одні згадки не викликають застережень щодо достовірності змісту — репрезентують автентичні документальні пам'ятки, другі — зокрема, ті, повні тексти або варіанти яких збереглися і дозволяють встановлювати їх автентичність, з одного боку, їх дублюють, з другого — вказують на неавтентичність актів і документів, що їх представляють. Цьому часто сприяє також аналіз тих документальних пам'яток, у яких уміщені і звідки походять згадки. Щодо деяких актів і документів, визнаних сьогодні фальсифікатами, то принаймні так їх треба трактувати (що виникає з аналізу текстів низки документів, які збереглися) до часу нового перегляду та оцінки. Чимало згадок щодо своєї автентичності взагалі потребує додаткових доказів. Деякі з них оцінюються двояко.

На особливу увагу серед досліджуваних згадок заслуговують ті, на основі яких дізнаємось про невідомі документи. Останні — єдині на сьогодні свідчення про акти та документи XIII — першої половини XIV ст.

Усіх згадок про галицько-волинські акти та документи (разом із тими, тексти яких відомі і визнані пізнішими підробками) нині відомо 116. У це число входить багато повторень одних і тих же згадок про акти та документи за різні роки. Немає найменшого сумніву, що назване число не може вважатись повним, а згадки — претендувати на вичерпну кількість. За попередніми підрахунками, ця кількість (не враховуючи поодиноких згадок, що походять із деяких наративних пам'яток) може значно зрости. Сьогодні неможливо докладно переглянути багатомільйонні документальні фонди, у яких можуть міститись акти та документи (принаймні чимало списків) із згадками про давньоукраїнські галицько-волинські тексти, враховуючи не завжди задовільний стан їх упорядкування в архівах і бібліотеках

(і не лише в Україні), брак довершених каталогів і довідкових картотек. Проте й ті виявлені засвідчення згадок великою мірою доповнюють відомості про акти та документи князівства, збагачуючи тим самим загальний дипломатарій. Виявлення і опрацювання згадок про акти та документи досі залишалось однією з недооцінюваних і недосліджуваних сторінок актового джерелознавства України вказаного періоду.

Якщо проаналізувати хронологію засвідчень згадок за століттями, то вони відомі упродовж XIII—XVIII ст. Найбільше їх припадає на XVI ст. Уже в XIII ст. зауважені втрати актів і документів, що виходили з князівських канцелярій, про які збереглися тільки згадки. У XIV ст. число згадок збільшується (і втрат також), і ця тенденція поширюється на королівські, старостинські та інші канцелярії і судово-адміністративні інституції. Значне збільшення засвідчень згадок припадає на XVI ст., що, правдоподібно, пов'язане з рішеннями короля і польських сеймів, заходами державних чинників на місцях, які винесли на порядок денний у середині XVI ст. остаточність підтвердження прав власності на землю та інші маєтності приватними особами і церквою. У зв'язку з цим було подано чимало документів про спадкову власність ще з князівських часів. На той час припадає також найбільше число згадок про документи, які визнані нині підробками. Починаючи від XVII і упродовж XVIII ст., кількість згадок помітно зменшується, а якщо вони й фігурують, то переважно завдяки повторному використанню відомих актів і документів XV—XVI ст.

З виявленням нових згадок підлягатиме уточненню і доповненню їх кількість, а отже, й розширюватимуться загальні відомості про акти та документи досліджуваних земель. Це, правдоподібно, не внесе значних змін у загальну тенденцію розвитку змісту актів і документів (а також їх структури) у документальній спадщині України XIII — першій половині XIV ст.

